

»THIS HOUSE WAS BUILT BY THE LORD OF THE HILL ON PURPOSE TO ENTERTAIN SUCH PILGRIMS IN«

Kirke og pilgrim i John Bunyans *Pilgrim's Progress*

Af Susanne Gregersen

John Bunyans allegoriske fortælling, *Pilgrim's Progress* består af to dele: 1. del, som handler om pilgrimmen Christians rejse fra The City of Destruction til The Celestial City, udkom i 1678, mens 2. del, som beskriver Christians kone Christianas og deres børns samme rejserute, udkom i 1684. Bogen blev hurtigt uhyre populær langt ud over de kongregationalistiske kredse, den blev til i og handler om, og har indtil vore dage været en af de mest udbredte opbyggelige bøger også uden for den engelsksprogede verden.¹ Tolkningen af bogen har været præget af udbredelsesmiljøets individualistiske vækkelsesfromhed. Man har således traditionelt læst første del som Christians ensomme livslange omvendelseskamp, hvorimod 2. del, som man har fundet mindre interessant, er blevet anset for en tilføjet beskrivelse af pilgrimmene i et kirkeligt fællesskab. Denne tolkningsmodel har holdt sig, og er stadig fremherskende:

...Christian, Bunyan's pilgrim, was essentially a lonely figure. Admittedly he had counsellors such as Evangelist and the Interpreter and, importantly, friends on the way such as Faithful and Hopeful, but the sense of the surrounding presence of a church fellowship was almost completely absent.²

Denne tolkning af især 1. del har i de sidste årtier, f.eks. af Roger Sharrock, ført til en nøje sammenligning med Bunyans selvbiografi *Grace Abounding* fra 1666; således betragtes Christian i *Pilgrim's Progress* som en allegorisk eksponent for Bunyans personlige erfaringer. Det er sandsynligt, at Bunyans personlige udvikling afspejles i Christian, og uden at ville forklejnede det individuelle og også personlige aspekt, vil jeg hævde, at med opdelingen af det individuelle og det kollektive på de to dele

Kirke og pilgrim i *Pilgrim's Progress*

forenkles og reduceres Bunyans i grunden komplicerede og omfattende værk. Ved at vælge den fiktive, allegoriske og metaforiske form efterlader Bunyan et helhedssyn, som hans mere regelrette teologiske afhandlinger slet ikke formår. Og set i dette perspektiv er der en sameksistens imellem den individuelle pilgrim og det kirkelige fællesskab igennem hele *Pilgrim's Progress*, også 1. del.³

Fra *The City of Destruction* til *The Palace Beautiful*

For at klargøre dette aspekt vil jeg tage mit udgangspunkt i Bunyans beskrivelse af pilgrimmenes ophold i *The Palace Beautiful*,⁴ men først vil jeg kort referere Christians historie, inden han ankommer dertil. I denne første tredjedel af fortællingen er han uden tvivl den individuelle ensomme søgende, og det er muligvis her grunden til den individualistiske, ofte psykologiserende, tolkning af hele 1. del ligger. På dette stadium er pilgrimmen tynget af arvesyndens byrde, som han bærer på sin ryg, og af en stadig tvivl om sin egen frelse; »hvordan bliver jeg frelst?« er det stadigt gentagne spørgsmål. Med denne dobbelte byrde rejser pilgrimmen hjemmefra, efterladende den fortvivlede familie, der ikke forstår, hvad der sker, og de hovedrystende naboer. Den eneste hjælp får Christian af Evangelist,⁵ der dukker op flere gange i fortællingens forløb som trøster og retleder. Han sender pilgrimmen af sted på vandringen, og han frelser ham fra Sinaibjerg og lovens håndlangere *Worldly-Wise-man* og *Legality*. Ganske ensom og uden afgørende hjælp er han altså ikke; ja, det er klart fra selve historiens begyndelse, at *alene* ville han aldrig have klaret turen. Før loven må Christian klare den store anfægtelsernes sump, *The Slough of Despond*, men når efter disse to større prøvelser stadig med sin byrde på ryggen den første station på vejen, en snæver dør, som med Bunyans egne ord kun åbnes for »broken-hearted sinners«. Den alvorlige *Good-Will* trækker ham hurtigt indenfor i ly for *Beelzebubs pile* og hjælper ham videre på rejsen til *The House of the Interpreter*, hvor Christian modtager undervisning og oplysninger både til håb og advarsel til hjælp på den videre rejse.

Umiddelbart efter dette besøg kommer det afgørende gennembrud for Christian. På rejsen er han nu nået til *The Wall of Salvation*. Møjsommeligt løber han frem langs muren med sin byrde på ryggen op til et

sted, hvor der står et kors og en sarkofag. Ved synet af korset falder byrden af Christians skuldre og ned i sarkofagen, for aldrig siden at blive set igen. Tre strålende skikkelser dukker op, tager hans gamle lasede tøj og ifører ham nyt, mærker ham på panden og giver ham som bevis et brev, han skal aflevere ved porten til den himmelske stad, og således udrustet bliver han sendt videre på rejsen.

Den møjsommelige kamp, som her er udspillet, kan indlysende læses som en personlig sjælekamp frem til forsikringen om at høre til de frelste, til Guds udvalgte. Bunyans teologiske orientering var at finde inden for den engelske calviniske tradition med en streng supralapsarisk prædestinationslære. For Bunyans samtidige læsere har den fortvivlede søgen efter sikkerhed været kun alt for kendt, og Evangelists trøst og vejledning har hørt til den kongregationalistiske præsts daglige arbejde. Og så meget stærkere står beskrivelsen af frelsen ved korset, og den *synlige* ændring, som sker med personen, når sikkerheden slår igennem, pludseligt, uventet og udefra. Som en af de få samtidige englændere havde Bunyan læst Luther, og der er da også store lighedspunkter med Luthers frelsesforståelse, meget mere end med den pietistisk farvede omvendelses- eller genfødselstanke, man i eftertiden har læst ind i Bunyan.

Han er dog foreløbigt stadig alene, og farerne lurar i form af tvivlsomme figurer som han møder på sin vej, Simple, Sloth, Presumption, Formalist, Hypocrisy osv. Det lykkes ham at falde i søvn, at glemme brevet, han er stadig plaget af frygt etc.; men endelig når han frem til et sikkert sted, Palace Beautiful, og her ender for alvor den indtil da dominerende ensomhed.

Tolkninger af *The Palace Beautiful*

Tolkningen af *Palace Beautiful* falder groft sagt i to hovedgrupper. Følger man tolkningen af *Pilgrim's Progress*' to dele i 1. dels individuelle historie, opvejet af 2. dels kollektive kirkelige fællesskab, bliver *Palace Beautiful* blot en fredfyldt station på vejen imellem de mange farer, som er bogens egentlige anliggende, inden den endelige lyksalige slutning i den himmelske stad. Roger Sharrock beskriver således stedets karakter som »the atmosphere of an ideal Puritan domestic interior«. ⁶ Af samme art er tolkningen af hele bogen som en fremadskridende rejse gennem

Kirke og pilgrim i *Pilgrim's Progress*

åndelige landskaber:

...the one true way that leads to the New Jerusalem (and not just 'somewhere'), and the Delectable Mountains mark a station along that way, as the Interpreter's House and House Beautiful mark earlier stations. Christian's actions describe a progression through stages of spiritual life.⁷

Disse tre stationer er instruktions- og undervisningssteder:

The three major places in which he receives instruction - the Interpreter's House, Palace Beautiful, and the Delectable Mountains - mark stages in his understanding of Scripture and his ability to relate his experience to it. ... Palace Beautiful offers a different kind of instruction, chiefly in the scriptural and extra-scriptural tradition of heroism in the name of faith and what Christian must do to become a part of it, beginning with putting on the Pauline armour of the Christian soldier. Prudence, Piety and Charity draw Christian into the invisible church of the elect, with an emphasis upon the trials of the warfaring Christian. (In part II of the *Pilgrim's Progress* the emphasis of Palace Beautiful has shifted to the education and support in godly living provided by the Church.)⁸

Denne sidste tolkning, Palace Beautiful som det undervisningssted, hvor pilgrimmen trækkes ind i de udvalgte usynlige kirke, nærmer sig, men er ikke identisk med, den anden hovedgruppe af tolkninger af dette sted i *Pilgrim's Progress*. Her er Palace Beautiful kirken, men vel at mærke de udvalgte *synlige kirke*. Konsekvenserne af denne tolkning bruges imidlertid forskelligt. Christopher Hill konstaterer kort: »The Palace Beautiful in *Pilgrim's Progress* represents the separatist congregation«.⁹ Han bruger denne konstatering til en nærmere redegørelse for de independenskirker i samtiden, for Bunyans kirke- og sakramentsyn, de sociale aspekter, kvindernes plads i kirken etc. Richard L. Greaves gør noget tilsvarende i sin fine lille bog om John Bunyan, ud fra denne pagtsteologiske ramme:

The palace, as he depicted it, was in reality the Separatist church, that exclusive and elite organisation in which godliness rather than wealth or social status or residence was the determining factor for membership. Those who comprised this special society had been required to manifest visible signs of election and participation in the covenant of grace. As far as other believers were concerned, each member had to demonstrate, both initially and continually, visible proof that he had embarked on the soteriological journey of the Christian pilgrim.¹⁰

Hvad dette syn betyder for tolkningen af hele bogen fremføres klarest hos Gordon S. Wakefield:

The Palace Beautiful in the *Pilgrim's Progress* is Bunyan's picture of the Church, where the pilgrim is received with courtesy and given rest in the chamber called Peace, ... Beautiful is the repository of the holy and living tradition, the records of the past, and the promise and hope of the future. It gives a vision of the delectable mountains, from which, when the pilgrims get there, the Celestial City may be seen.¹¹

The Palace Beautiful

Med baggrund i de to sidstnævnte tolkninger af Palace Beautiful vil jeg nu se nærmere på Bunyans beskrivelse heraf. Hvad er det for et sted, den ensomme, lidt frygtsomme pilgrim kommer til med sin nyerhvervede forvisning om Guds nåde? Den første Christian møder er portneren, Watchful, som giver ham følgende karakteristik af stedet, en karakteristik, som næsten ordret gentages af en anden af husets indbyggere: »This House was built by the Lord of the Hill, and he built it for the relief and security of pilgrims«. ¹² Vi skal faktisk helt frem til den himmelske stad, før vi igen står over for et bygningsværk, som er bygget af og tilhører the Lord of the Hill, hvilket giver Palace Beautiful en ganske særlig betydning. Det andet, vi får at vide er, at det er bygget for pilgrimme, og altså ikke alle og enhver. Christian bliver ikke lukket direkte ind. Han må først forklare Watchful, hvem han er, og hvad der er sket på vejen dertil, og denne bekendelse må gentages over for husets øvrige beboere (de kvindelige figurer dyderne Discretion, Prudence, Piety og Charity), før han endelig lukkes ind. Indenfor fører han en lang opbyggelig samtale af dogmatisk karakter med disse kvinder, en samtale der modsvares af en kateketisering af Christians børn i 2. del. Denne samtale fortsætter under det fælles aftensmåltid, hvor bordet er dækket med fede ting og med vin:

... and all their talk at the table was about the Lord of the Hill; as namely about what he had done, and wherefore he did what he did, and why he had builded that House...¹³

Christian bliver der i flere dage, og familien i 2. del i en hel måned. Han

Kirke og pilgrim i *Pilgrim's Progress*

får kammeret Peace til sin rådighed, det er østvendt, og han vågner om morgenen med viden om, at han foruden tilgivelsen nu også har sovet »next door to Heaven«. Den følgende morgen får Christian fremvist husets særlige skatte:

..., they showed him first the pedigree of the Lord of the Hill, that he was the Son of the Ancient of Days, and came by an eternal generation.¹⁴

Derefter viser de herrens tjeneres bedrifter med korte henvisninger til især gammeltestamentlige historier. De viser ham redskaber, med hvilke herrens tjenere havde gjort vidunderlige gerninger:

They showed him Moses' rod, the hammer and nail with which Jael slew Sisera, the pitchers, trumpets, and lamps too, with which Gideon put to flight the armies of Midian. Then they showed him the ox's goad wherewith Shamger slew six hundred men. They showed him also the jaw-bone with which Sampson did such mighty feats; they showed him moreover the sling and stone with which David slew Goliath of Gath: and the sword also with which their Lord will kill the man of sin, in the day that he shall rise up to the prey.¹⁵

Den sidste dag, før han drager videre, tager de ham med op øverst i huset og viser ham langt væk mod syd The Delectable Mountains, hvorfra man kan se den himmelske stads port. Dette område hedder også Immanuels land og er ligesom Palace Beautiful beregnet for pilgrimme. Christian bliver herefter sendt videre på rejsen udstyret med brynje og våben, og til sidst med brød, vin og rosiner. På samme måde sendes 2. dels pilgrimme af sted med passende gaver, brød, vin og rosiner i følgeskab med »guiden« Great-Heart. Men heller ikke Christian rejser alene. Portneren beder ham skynde sig efter en anden pilgrim, Faithful, og da denne bliver henrettet i byen Vanity Fair, møder Christian Hopeful:

Now I saw in my dream, that Christian went not forth alone, for there was one whose name was Hopeful ... who joined himself unto him, and entering into a brotherly covenant, told him that he would be his companion.¹⁶

Sammen klarer pilgrimmene de mange farer, og de styrker hinanden med opbyggelige samtaler, indtil de kommer til the Delectable Moun-

tains og endelig efter at have krydset dødens flod til The Celestial City.

Kirkebegrebet i *Pilgrim's Progress*

Jeg vil i det følgende lægge mig på linie med de tolkninger som siger, at Palace Beautiful er den kongregationalistiske kirke, med al risiko for at falde i den fortolkningsfælde, som C. S. Lewis beskriver som følger:

This stupidity perhaps comes from the pernicious habit of reading allegory as if it were a cryptogram to be translated; as if, having grasped what an image (as we say) 'means', we threw the image away and thought of the ingredient in real life which it represents. But that method leads you continually out of the book back into the conception you started from and would have had without reading it. The right process is the exact reverse. We ought not to be thinking 'This green valley, where the shepherd boy is singing, represents humility'; we ought to be discovering, as we read, that humility is like that green valley. That way, moving always into the book, not out of it, from the concept to the image, enriches the concept. And that is what allegory is for.¹⁷

I stedet for at sige, at Palace Beautiful er kirken, må udgangspunktet følgelig være, at kirken er som dette sted, bygget af herren til pilgrimmes sikkerhed. En pilgrim er, som vi har set, en af Guds udvalgte på vandring på helliggørelsens vej (for at blive i den calviniske frelsesorden). At pilgrimmen hører til de udvalgte er synligt, jf. de nye klæder og tegnet på hans pande; Bunyans pilgrim er med samtidens betegnelse en *visible saint*. Men som understreget ovenfor i modsætning til mange tolkninger, er pilgrimmen ikke på nogen ensom »sjælevandring«. I al fald ikke fra det øjeblik, han bliver lukket ind i Palace Beautiful. Kun på ét plan er der tale om egentlig allegori, og bliver man siddende fast der, overser man, at *Pilgrim's Progress* også er en konkret, realistisk historie ud over dette plan.

Den synlige, eksklusive kirke

Palace Beautiful er et sted for pilgrimme, og kun egentlige, synlige pilgrimme bliver lukket ind; huset er bygget af Gud for Guds udvalgte. Den første pilgrimmen møder er portneren med det karakteristiske navn Watchful, som skal passe på, at kun værdige kommer indenfor; men det er ikke hans beslutning alene, nej, husets indbyggere bliver efter tur

Kirke og pilgrim i *Pilgrim's Progress*

spurgt:

Porter. Well, I will call out one of the virgins of this place, who will, if she likes your talk, bring you in to the rest of the family, according to the rules of the House.¹⁸

For at komme indenfor, må pilgrimmen åbent bekende, hvem han er, og hvorledes Gud har sendt ham på denne vandring. Denne beskrivelse svarer nøje til de talrige eksempler, man har på optagelsesbetingelser («The rules of the House») til de separatistiske, kongregationalistiske kirker i det 17. århundrede.¹⁹ Men er man først indenfor, er man blevet optaget i familien, menighedens medlemmer er pilgrimmens nye søstre og brødre, den tiltaleform man da også havde indbyrdes.²⁰ Ligesom den enkelte pilgrim er en synlig hellig, således er den enkelte menighed, forsamlingen af Guds udvalgte pilgrimme en *synlig kirke*. Den er ideelt set Guds synlige rige her på jorden («build by the Lord of the Hill»), og man må derfor være ekstra omhyggelig ved optagelsen af nye medlemmer, for at realiteterne kan komme så nær dette ideal som muligt. Bunyan er dog også realist på kirkens vegne. Han ved, at det er umuligt at holde kirken fuldstændig ren, og nogle af de mest usympatiske figurer i bogen er da også hyklerne. Hvor let man kan narre andre og også sig selv, ses mest markant i figuren Ignorance, som først bliver endeligt afsløret på den anden side af dødens flod lige foran gudsrigetets port:

Then I saw that there was a way to Hell, even from the Gates of Heaven, as well as from the City of Destruction. So I awoke, and behold it was a dream.²¹

Dette er 1. dels slutord. Det sidste, der sker, er en advarsel mod hykleri, selvbedrag og uvidenhed, indbegrebet af synd. Kirken er et værn herimod med »familiens« fælles opbyggelse og værnen om hinanden imod enhver tvivl om at høre til i denne forkerte kategori af menneskeheden. Palace Beautiful er stedet for de mange samtaler af opbyggelig karakter, herunder kateketisering af børnene. Det er i denne sammenhæng, at Palace Beautiful er et instruktions- og undervisningssted, og der er *ingen* principiel forskel mellem 1. og 2. del på dette punkt. Det er her troen styrkes, og det er her forhåbningerne og forsikringerne om Guds

forsyn formidles til den enkelte, det er her Guds forjættelser hører til. Karakteristisk nok hedder Christians følgesvende på den videre rejse da også Faithful, som foruden trofast også betyder fuld af tro, og Hopeful. Tro og håb er netop det, kirken kan give pilgrimmen, så han kan klare færd i en verden af synd og uvidenhed.

Til trods for understregningen af Sinaibjergets og lovens farer får denne opbyggelighed ofte et noget legalistisk præg, men positivt udtrykt finder vi her de helliges samfund til fælles opbyggelse og frelse. Man kan her appellere til orden og sund fornuft, man kan uddanne sig selv og andre, (og kongregationalisterne blev da også foregangsmænd, hvad uddannelse angår). Man kan på denne baggrund finde sikkerhed imod den tvivl om egen udvalghed, som er pilgrimmens svøbe igennem hele bogen, mest udpenslet i fangenskab hos Giant Despair i Doubting Castle, hvor humøret holdes oppe af Hopeful indtil flugten ved hjælp af nøglen, Promise. Til denne rationelle overbevisning hører en asketisk livsførelse i modsætning til denne verdens livsførelse, der er overdådigt beskrevet i skildringen af markedsbyen, Vanity Fair.

Det kirkelige fællesskab eller livet i Palace Beautiful er af sakramental karakter. Hvor bombastisk man vil tolke måltidsscenerne som direkte nadverhandlinger er en smags sag; men man kan jo med C. S. Lewis sige, at nadveren er som et sådant familiemåltid. Det står fast, at kun optagne medlemmer kunne deltage i nadveren. Her var eksklusiviteten total. Dåben er fraværende i 1. del, men findes i 2. del i the Interpreter's House ved starten på den egentlige pilgrimsfærd, og bliver af Bunyan selv kaldt The Bath Sanctification.²² Den sakramentale karakter understreges ved den fredfyldte og livgivende hvile i det østvendte kammer Peace, hvor Christian føler at være »next door to Heaven«. Det er en hvile, der står i en skærende kontrast til den søvn, »his foolish sleeping«, som får Christian til at glemme sit brev på vejen fra korset til Palace Beautiful, samt en søvn, som truer pilgrimmene i the Enchanted Ground umiddelbart før rejsens slutning.

Palace Beautiful er helbredelsens sted. Drengene i 2. del har været på æbleskud. Desværre tilhører æblerne Beelzebub, og den ene af drengene bliver frygteligt syg. Han helbredes af en medicin, tillavet af lægen, Mr. Skill:

Kirke og pilgrim i *Pilgrim's Progress*

'Twas made *ex carne et sanguine Christi* (you know physicians give strange medicines to their patients) and it was made up into pills with a promise or two, and a proportionable quantity of salt. Now he was to take them three at a time fasting in half a quarter of a pint of the tears of repentance.²³

Pilgrimmene i begge bøger bliver sendt videre på færd med brød, vin og rosiner, og jeg mener ikke, at man gør vold imod beskrivelsen af disse steder ved at tolke dem som en direkte henvisning til nadveren.

Palace Beautiful er et fredfyldt og sikkert hus, hvor man for et øjeblik kan slappe af fra denne verdens farer, hvor man er omgivet af ligesindede, og hvor al opmærksomhed og samtale har udgangspunkt i og gælder the Lord of the Hill, husets herre. Her er kort sagt beskrevet et Utopia, en forsmag på livet i den himmelske stad. Sådant et sted har kirken i Bedford været for John Bunyan. Kirken er faktisk i denne betydning ikke blot utopi, den er et lille stykke gudsrige her og nu på jorden, hvor de enkelte medlemmer bindes sammen af en pagt med hinanden, »a brotherly covenant« ligesom Christian og Hopeful. Kun herfra kan man overskue den videre vej frem til the Delectable Mountains og himlens port.

Kirken som Guds pagtsfolk

Pagten mellem de sande pilgrimme er ikke blot et menneskeligt påfund. I denne pagt bindes den synlige, lille menighed til den store, usynlige kirke af Guds udvalgte til enhver tid. Det fremgår således, at der blandt Palace Beautifuls beboere findes folk, der selv har talt med the Lord of the Hill. Forbindelsen med den universelle kirke fremgår ligeledes af Good-Wills beskrivelse af den vej, alle pilgrimme må gå:

Look before thee; dost thou see this narrow way? That is the way thou must go. It was cast up by the patriarchs, prophets, Christ, and his apostles, and it is as straight as a rule can make it.²⁴

I Palace Beautiful er herrens stamtavle, der går tilbage til »The Ancient of Days«,²⁵ her finder vi det gammeltestamentlige raritetskabinet,²⁶ her er et andet kammer, med martyrhistorier etc. Og alt dette er i kirken varetægt. Det er den universelle frelseshistorie, som findes i ethvert Palace Beautiful. Her findes det nye Israel, pilgrimmene er Guds nye

pagtsfolk, og netop derfor er de også bundet til *hinanden* i en broderlig pagt. Ligesom den synlige kirke er udtryk for den evige kirke, er medlemmerne, de synlige hellige, et synligt folk og som sådan en del af det evige gudsfolk. Palace Beautiful besidder hele frelseshistorien fra før tidernes morgen til den yderste dag (det sværd, hvormed herren skal overvinde Satan).

I raritetskabinettet finder man, om ikke før, nøglen til forståelsen af Palace Beautiful som meget mere end blot en idyllisk station på vejen.

Dette universelle frelseshistoriske sigte er det ene store vue, men det krydses af et andet, nemlig pilgrimmens rejse fra the City of Destruction til the Celestial City. Herfra kan man stort set se hele vejen, mens man andre steder må famle sig frem som i blinde. Her sættes den individuelle og den nutidige verden ind i en større sammenhæng, kirkens.

Pilgrim og kirke i *Pilgrim's Progress*

Pilgrim's Progress er tolket som en historie, især 1. del, om den ensomme søgendes rejse i sjælens krinkelkroge. Og det er den allegoriske historie da også på ét plan. Men en bastant og udelukkende tolkning af denne art gør vold på Bunyans fortælling. Samtidens puritanere, heriblandt Bunyan selv, skrev individuelle, personlige selvbiografier; der er meget i deres religiøse holdninger, som peger frem mod en individualistisk vækelsesfromhed. Men dette værk er ikke blot en allegorisk omskrivning af en sådan selvbiografi. I formen benytter Bunyan sig af middelalderlige traditioner, allegoriske drømmefortællinger, pilgrimsberetninger, eventyr samt selvfølgelig et væld af bibelske allusioner; men samtidig står vi her på tærsklen til en ny genre, romanen med en handling i et meget lokalt, detaljeret beskrevet engelsk landskab og med et persongalleri af dels individuelt beskrevne gennemgående figurer samt et væld af biroller. Det gælder selvfølgelig især Christian, som ikke er Bunyan selv, selv om flere af Bunyans egne erfaringer er baggrund for skildringen af denne prototype af en pilgrim,²⁷ om end en prototype med individuelle træk.

Der er forskelle mellem 1. og 2. del, men der er ikke tale om en individuel del med en kollektiv tilføjelse. Nok kan man med en vis ret sige, at »Christian goes on a pilgrimage, Christiana on a walking tour«. ²⁸ Det skyldes dog snarere et tidsmæssigt aspekt: 1. del er skrevet

Kirke og pilgrim i *Pilgrim's Progress*

i en forfølgelsestid, hvor de kongregationalistiske kirker stadig var første generationskirker, 2. del er skrevet på et meget mere tolerant tidspunkt, og her beskrives i langt højere grad anden generationsproblematikken.²⁹ *Pilgrim's Progress* har et realistisk plan. Den handler også om en kongregationalistisk menigheds situation i denne verden. Og her finder vi den kollektive dimension. Pilgrimmens personlige søgen og gudsforhold komplementeres af kirkens liv. Det er ikke godt for pilgrimme at vandre alene; Christians og Hopefuls broderlige pagt modsvares af Ignorance's tåbelige individualisme og selvbedrag:

Ignorance. I take my pleasure in walking alone, even more a great deal than in company, unless I like it the better.

Then said Christian to Hopeful (but softly), 'Did I not tell you he cared not for our company?...'

...

Ignorance. But my heart and life agree together, and therefore my hope is well grounded.

Christian. Who told thee that thy heart and life agrees together?

Ignorance. My heart tells me so.³⁰

Det 3. plan er det universelle, således som vi finder det i Palace Beautifuls gemmer.

I Palace Beautiful mødes de forskellige planer: Pilgrimmens historie er også den enkelte kongregationalistiske kirkes historie, og begge dele er fældet ind i Guds overordnede frelsesplan. Dette er udtrykt klarest af Bunyan selv;³¹ ordene er lagt i munden på den unge pige Mercy, 2. dels søgende pilgrim, da hun morgenen efter ankomsten til Palace Beautiful vågner i værelset Peace:

Mercy. Hark, don't you hear a noice?

Christiana. Yes, 'tis as I believe a noise of music, for joy that we are here.

Mercy. Wonderful! Music in the house, music in the heart, and music also in heaven, for joy that we are here.

Noter

1. Således udkom den i Danmark seks gange mellem 1704 og 1767 (samt flere gange i forrige århundrede), hvilket var ellers uhørt for en engelsk bog.
2. B. R. White, »The Fellowship of Believers: Bunyan and Puritanism«, i John Bunyan,

Conventicle and Parnassus, ed. N. H. Keeble, Oxford 1988, p. 1. Og f.eks. ligeledes i R. M. Frye, »The Way of all the Pilgrims« (1960), i *The Pilgrim's Progress*, ed. Roger Sharrock, Tiptree 1976, p. 145:

Concerned as it is with the individual, this first part presents one facet of the Christian life, and does not deal primarily with the larger life of the Christian community. The second part of the allegory supplies the perspective of the Church, the body of Christians moving over the same ground that Christian had earlier covered.

3. Jf. John R. Knott, Jr., »Bunyan's Gospel Day: A Reading of the Pilgrim's Progress« (1973), fra: *The Pilgrim's Progress*, ed. Roger Sharrock, 1976, p. 223.
4. John Bunyan, *The Pilgrim's Progress*, Harmondsworth 1965, pp. 78-89 og 269-288. Herefter *Pilgrim's Progress*.
5. Evangelist bliver ofte lidt vel håndfast identificeret med den kongregationalistiske præst i Bedford, John Gifford; men uden tvivl kan Evangelist ses som en præsteskikkelse i fortællingen.
6. Roger Sharrock, »Character and Dream« (1966), i *The Pilgrim's Progress*, ed. Roger Sharrock, 1976, p. 191.
7. John R. Knott, Jr., »Bunyan's Gospel Day«, p. 225.
Se ligeledes Henri A. Talon, »Space and the Hero in the Pilgrim's Progress: A study of the meaning of the allegorical universe« (1961) i *The Pilgrim's Progress*, ed. Roger Sharrock, 1976:
The hero of the book is fashioned in his author's image. The spiritual development which is found in the autobiography, *Grace Abounding*, appears again in allegory: but the growth of the conscience has become a pilgrimage, the inward action has taken a concrete form, and the invisible ways of the understanding have built a road and paths like those of seventeenth century England....The story gives to the action a peopled setting, fields that are sometimes like those of Bedfordshire, hills that bring the Chilterns vaguely to mind, houses that bear a certain resemblance to English country mansions.... (p. 158).
8. John R. Knott, Jr., »'Thou must live upon my Word': Bunyan and the Bible«, i John Bunyan, *Conventicle and Parnassus*, ed. N. H. Keeble, 1988, p. 166.
9. Christopher Hill, *A Turbulent, Seditious, and Factious People; John Bunyan and his Church, 1628-1688*, Oxford 1988, p. 292.
10. Richard L. Greaves, *John Bunyan*, Abingdon 1969, p. 123.
11. Gordon S. Wakefield, »'To be a Pilgrim': Bunyan and the Christian Life«, i John Bunyan, *Conventicle and Parnassus*, p. 125.
12. *Pilgrim's Progress*, p. 78, jf. p. 80.
13. *Pilgrim's Progress*, p. 85.
14. *Pilgrim's Progress*, pp. 86-87.
15. *Pilgrim's Progress*, p. 88.
16. *Pilgrim's Progress*, p. 135.
17. C. S. Lewis, »The Vision of John Bunyan« (1969) i *The Pilgrim's Progress*, ed. Roger Sharrock, 1976, p. 198.
18. *Pilgrim's Progress*, p. 79.

Kirke og pilgrim i *Pilgrim's Progress*

19. Se endvidere Richard L. Greaves, *John Bunyan*, kapitel 5, pp. 126-127 og Geoffrey F. Nuttall, *Visible Saints; The Congregational Way, 1640-1660*, Oxford 1957, pp. 43-69.
20. Derfor er det også i 2. del et problem, da den unge pige Mercy får en frier, som ikke tilhører menigheden. Problemet løses ved, at frieren afskrækkes af hendes fromme livsførelse.
21. *Pilgrim's Progress*, p. 205.
22. *Pilgrim's Progress*, pp. 255-256.
23. *Pilgrim's Progress*, p. 280.
24. *Pilgrim's Progress*, p. 59.
25. En anden stamtavle bliver vist pilgrimmene i 2. del af den bibelske skikkelse, Gaius. Det drejer sig om Christians stamfædre, Stefanus, Jacob, Paulus og Peter.
26. I 2. del får pilgrimmene vist andre ting, f.eks. Evas æble, Jakobs stige og det bjerg, hvor Abraham skulle ofre Isak, samt offerremedierne.
27. Monica Furlong, *Puritan's Progress*, London 1975: »Bunyan may have seen Christian as a more typical pilgrim than he was himself - a sort of Everyman« (p. 109).
28. Roger Sharrock, »Women and Children« (1966), i *The Pilgrim's Progress*, ed. Roger Sharrock, p. 175.
29. Derfor koncentrerer Bunyan sig i beskrivelsen af Palace Beautiful om katekismeundervisningen uden at behøve at gentage den opbyggelige instruktion i 1. del. Palace Beautiful er stadig det samme sted.
30. *Pilgrim's Progress*, pp. 184-185.
31. *Pilgrim's Progress*, p. 272.

Summary

»Church and Pilgrim in Pilgrim's Progress«. - *John Bunyan's Pilgrim's Progress has usually been interpreted as an allegorical account of an individual pilgrim's search for salvation and sanctification on his lonely soul-journey, with a superimposed addition of church fellowship in the second part of the story. An interpretation like this loses the depth and complexity of Bunyan's story. Far from being an individual story Pilgrim's Progress describes the relationship and covenant between the individual pilgrim and the visible church of the elect as depicted in the Palace Beautiful. In Palace Beautiful, the history of the individual pilgrim from The City of Destruction to The Celestial City meets the history of God's salvation of his elected people from before creation to the Last Day. If any of these three layers of interpretation is missed out or translated into modern individualism, the whole scope of Bunyan's imaginative universe is reduced and oversimplified.*

Susanne Gregersen
Ekstern lektor, cand. theol.
Institut for Kirkehistorie
Aarhus Universitet